

М. А. Таран

“ПІДНЕСЕННЯ” КИТАЮ: ТВОРЕННЯ ГАРМОНІЇ ЧИ ПОРОДЖЕННЯ КОНФЛІКТУ?

Вже протягом тривалого часу феномен китайського економічного “дива” є своєрідною “бібліотекою” для багатьох галузей знань. До нього звертаються як до своєрідного емпіричного матеріалу й економісти, і політологи, і політики. Процес динамічного розвитку Китаю породжує багато контекстів, дискусій та прогнозів. Для українських як експертних груп, так і політикоформуючих інституцій сучасні міжнародно-політичні обставини значно актуалізували необхідність розуміння такого поняття-образу, як “піднесення Китаю”, та похідних від нього явищ. Проте розуміння не в статичному сприйнятті як незмінної величини, а в динаміці, яку це явище породжує. Орієнтуючись на політичну й економічну допомогу США і західного світу, ми все ж не повинні експлуатувати ті опції сприйняття країни, які функціонують у США і значною мірою в західноєвропейських країнах. У критичний для нашої держави момент відносини з Пекіном не мають бути обтяженими для нас стереотипами та дискусіями, які виникли й розвиваються на Заході.

У ХХ ст. Китай проявлявся крізь кілька образів, фіксованих у засобах масової інформації, науковій періодиці та й у свідомості пересічної людини. При цьому зміну цих образів можна назвати революційною і раптовою – “країна зтяжної громадянської війни” перетворилася на найбільшу комуністичну країну у світі. Проте вже за десять років після конфлікту з СРСР, і особливо з початком “культурної революції”, Китай постав як ультрарадикальне ліве суспільство, в офіційній доктрині якого Радянський Союз буде названо “ворогом № 1”. Мине ще десять з гаком років, почнуться реформи, і колишні хунвейбіни та цзаофані поступово змінюватимуть стандартний синій одяг періоду Мао на “білі комірці”.

Зростання Китаю як загроза?

На початку 1990-х років під впливом стійкого та прискореного економічного зростання в американських політичних та академічних колах з’являється поняття “китайська загроза” (China threat), навколо якого формується ціла досить впливова група “алармістів” – тих, хто вважає посилення економічного потенціалу КНР загрозою фактично однополюсній на той момент системі світоустрою на чолі із США. Ця тема виникає саме в момент після розпаду СРСР, і в американській свідомості лише Китай мав би в перспективі стати викликом глобальному домінуванню США.

Події на площі Тяньаньмень у 1989 році також стали одним із каталізаторів такої своєрідної тривожності. У США, та й у європейських країнах, розгін студентської демонстрації було сприйнято надзвичайно різко і хворобливо – китайські лідери продемонстрували, що політична реформа в рамках послаблення централізації управління, демократизації, більшої участі громадян у прийнятті державних рішень знімається з порядку денного. Це породило обговорення таких питань, як ідеологія та політична система КНР, які дістали штампи “диктаторська” та “комуністична”. Іншими словами, політичний устрій країни на Заході почав сприйматися як альтернативний, що замінив ідеологічне протистояння з СРСР.

Ще в 1991 році З. Бжезінський, один із найпомітніших представників американської зовнішньополітичної стратегічної думки, писав, що в очікуваному майбутньому Китай, коли брати до уваги його успішну економічну трансформацію, ймовірно, виникне як геополітичний суперник США в АТР [Brzezinski 1991, 14–15]. Після криз у Тайванській протоці в 1995–1996 рр., коли Пекін намагався застосувати тактику примусу з допомогою військового потенціалу з метою вплинути на тайванську владу, алармізм швидко оформлюється концептуально. Його першим своєрідним гімном стала публікація Р. Бернстайна та Р. Манро “Прийдешній конфлікт з Америкою”. У ній Китай зображувався як майбутній гегемон, який постає в Азії. В основі такої характеристики лежала теза про те, що Пекін розглядає США не як стратегічного партнера, а як головну перепону власним стратегічним амбіціям. На думку цих двох авторів, зовнішня політика КНР спрямована, головним чином, на зменшення американського впливу в Азії. У довгостроковій перспективі Китай стане противником США [Bernstein, Munro 1997]. Оцінки щодо швидкого зростання потенціалу КНР виявилися правильними, що, на перший погляд, підтверджувало аргументи та прогнози “алармістів”.

За макроекономічними показниками КНР вже може бути включена до клубу економічних наддержав. Китай досяг одного з найвищих у світі темпів зростання економіки. За останні десять років темпи зростання ВВП КНР дорівнювали в середньому 10,2 % щорічно. Згідно з прогнозами агентства Голдман Сакс, за збереження таких показників у 2025 р. ВВП Китаю майже наздожене ВВП США, а якщо спроєкувати ці дані на 2050 р., то показники виробництва китайської економіки перевищуватимуть американські ледь не вдвічі [Jacques 2009, 3]. Обсяг золотовалютних ресурсів країни на кінець 2014 р. складав понад 3,8 трлн. дол., що більш ніж утричі перевищує ресурси найближчого конкурента – Японії. Це дозволяє китайському уряду бути активним покупцем різного роду цінних паперів. Зокрема, Китай є найбільшим власником американських казначейських облігацій. Зарубіжні інвестиції країни стрімко зростають. Нещодавно голова КНР Сі Цзіньпін заявив про плани до 2020 року досягнути рівня інвестицій на суму 500 млрд. дол. Більша частина прямих іноземних інвестицій іде на придбання американських чи європейських компаній або ж фондів з установленими брендами, які втратили конкурентоспроможність. Серед найбільших це придбання “Lenovo Group” – бізнесу персональних комп’ютерів IBM, а також придбання корпорацією TCL виробництва телевізорів у групи “Thomson”. За обсягом експорту Китай вже є лідером. При цьому його обсяг зростає, як і географія. Експортоорієнтована китайська економіка одержує, таким чином, величезні валютні надходження, що, у свою чергу, сприяє розвитку інвестицій за кордоном. Капіталізація китайської фондової біржі (Шанхайської) вже більша за аналогічні біржі в Гонконгу, Індії, на Тайвані, в Південній Кореї і поступається лише японській. Беручи до уваги комплексні економічні показники співпраці Китаю із сусідами, деякі експерти говорять про існування китасцентричної регіональної економіки, коли торговельний та інші фактори стали вирішальними для всіх економік країн Східної Азії [Kang 2009, 27].

Глобальне економічне проникнення викликає чимало побоювань щодо можливої економічної залежності навіть у політичних колах невеликих країн. Чи не конвертуватиме Китай свій економічний вплив у політичний? Лунають також і оцінки, особливо це стосується африканських країн, що прихід Піднебесної в економіку не несе вигід для їхнього внутрішнього ринку, оскільки Китай фактично заміщує схему відносин колоніального типу між метрополією та колонією, а експлуатація сировини та продаж готових товарів пригнічують вже й так слабкі економіки.

Економічне ангажування КНР, максимальний розвиток співробітництва в цій сфері як стратегічний орієнтир, на думку багатьох експертів, не можуть бути фактором

безпеки. США та Японія, приміром, були ангажовані в комерційні відносини, і не тільки, проте це не завадило останній розпочати воєнні дії. Американсько-німецька торгівля перед Другою світовою війною була значною за обсягом, але це аж ніяк не гальмувало логіку розвитку воєнної ситуації. Посилення економічних зв'язків, таким чином, не впливає на пряму на політичні чи стратегічні відносини, де ідеологічні пріоритети можуть брати гору над економічною вигодою [Copper 2006, 224].

Але найбільший резонанс серед “алармістів” має т. зв. “четверта модернізація” – інвестиції в оборонну галузь. Аналітики відзначають, що оборонні витрати зростають швидше за відсотки економічного прогресу. Якщо брати до уваги офіційну статистику, то в середньому за десять останніх років Пекін збільшував витрати на армію на 9,7 %. Проте офіційні оборонні витрати не враховують ті кошти, які заробляє Народно-визвольна армія Китаю (НВАК), придбання зброї, витрати на дослідження. Оборонний бюджет КНР оцінюється вище за офіційну статистику і ставить країну на другу позицію у світі після США.

Китайська армія швидко розвивається насамперед технологічно і в деяких сегментах військової справи володіє зразками зброї, які мають розвинені держави. Останніми роками значні кошти інвестуються в космічні системи – комерційний запуск апаратів, супутники спостереження, телекомунікаційні супутники. Про це постійно йдеться у щорічних доповідях Конгресу Міністерства оборони США [Annual... 2014]. Військово-повітряний, космічний та ракетний потенціали Китаю вже становлять загрозу для потенційних противників. Ще у 2007 році вперше було випробувано антисупутникову систему і збито ракетою один із власних старих супутників на низькій орбіті. До цього лише Росія та США мали аналогічні спроможності. Крім того, випробування продемонструвало володіння технологією “засліплення” супутників, на які США могли б покладатися при здійсненні своїх воєнних операцій [Chai 2007]. Цей факт розцінювався як своєрідний сигнал-виклик американському космічному домінуванню [U.S. 2007, 48].

Пекін увійшов до числа країн, які володіють так званою “ядерною тріадою” – здатністю використовувати ядерну зброю відразу з трьох напрямків – землі, повітря та моря. Із 57 підводних човнів, які є ефективною зброєю в тому числі й проти авіаносців, НВАК має один атомний. На деяких субмаринах розташовано боеголовки, здатні вражати цілі на відстані 8–12 тис. км. Американські військові аналітики наводять дані про 50–75 міжконтинентальних балістичних ракет, здатних нести ядерні боеголовки. Успішно реалізується проект з посилення мобільності міжконтинентальних балістичних ракет на твердому паливі, які мають бути розташовані на мобільних платформах, що значно підвищуватиме здатність завдати удару у відповідь. У складі військово-повітряних сил КНР перебуває понад дві сотні бомбардувальників, винищувачів-бомбардувальників а також винищувачів, здатних нести ядерну зброю. При цьому країна сама виробляє деякі варіанти літаків і здатна збільшувати цей парк.

Розвиток військового потенціалу поставив на порядок денний питання спрямованості таких зусиль. Відповідно, трактуючи історію міжнародних відносин у рамках реалізму чи неореалізму, прихильники ідеї “китайської загрози” вказують на те, що різке військово-економічне посилення великих держав, таких як США, СРСР, гітлерівська Німеччина чи мілітаристська Японія, неодмінно призводило до конфліктів. Незадоволеність існуючим статусом у рамках певної міжнародно-політичної системи викликала появу реваншизму. А великі держави в боротьбі за гегемонію схильні використовувати більшою мірою ресурс сили, а не переговори чи консультації.

У своїй книзі “Трагедія політики великих держав” батько теорії наступального реалізму американський політолог Джон Міршаймер зауважував, що, коли

китайська економіка продовжуватиме й надалі розвиватися швидкими темпами і Китай досягне рівня економічного розвитку Японії чи США, він “майже напевно” використає свій потенціал для будівництва “потужної військової машини” і “напевно просуватиметься в напрямку регіональної гегемонії”, так, як це робили США в Західній півкулі в ХІХ ст. Наслідком такого розвитку подій може стати конфлікт із Японією або США. Тому піднесення Китаю, на його думку, зробить Азію “більш небезпечним місцем”. Китайська загроза, вважає Міршаймер, буде більш потужнішою та небезпечною, ніж з боку будь-якого з попередніх гегемонів, з яким конфронтували США [Mearsheimer 2001]. Характерною рисою цієї групи політологів є зображення КНР як ревізійністської держави, або ж держави “не статус-кво”. Новопостала проблема управління амбіціями держави розв’язується шляхом насамперед розробок моделей стримування (containment). Вони можуть комбінуватися з формами співробітництва, проте ставка на військову силу залишається ледь не ключовою [Johnston 2003].

Крім факторів технологічного характеру, величезне значення мають і психологічні. Економічне та військове піднесення впливає на суспільно-політичні настрої, як на самооцінку, так і на масову психологію. Значна кількість літератури присвячена темі китайського націоналізму як нової ідентичності, яка прийшла на зміну ідеологічній ідентичності. Замість ідеологічного примусу, потужними мобілізаційними факторами стають патріотизм і націоналізм. У середині 1990-х років під впливом аналогічних за змістом японських з’являються дві брошури, які швидко стають своєрідними політичними бестселерами, – «Китай може сказати “ні”» (Zhongguo keyi shuo bu) та «Китай все ще може сказати “ні”» (Zhongguo haishi keyi shuo bu). Основним змістом цих публіцистичних збірок є заклики до більш виразного як політичного, так і ідеологічного позиціонування Китаю в умовах глобалізовано-вестернізованого простору [Chang 1997, 54–55]. У ширшому контексті саме внаслідок подій на площі Тяньаньмень у 1989 році і під впливом ідеологічної критики з боку Заходу з’явилася та швидко зросла група інтелектуалів з націоналістичними переконаннями, що зумовило фундаментальні зміни в суспільно-політичній думці сучасної КНР [Габуев 2011].

Основним стимулятором наступального націоналізму-патріотизму, окрім прагнення зберегти свою політичну ідентичність, також виступає й Тайвань [Chou 1996, 67]. Ідея “возз’єднання батьківщини” як подолання спадку “століття принижень та інтервенцій” з боку Заходу масово поширюється на всіх рівнях. Тайвань фігурує таким собі подразником дуже болючих для китайської політичної свідомості нервів, пов’язаних із територіальною цілісністю та суверенітетом.

Маючи політично-ідеологічне та економічне значення, “тайванське питання” є й своєрідним лакмусовим папірцем позиціонування КНР як наддержави. Контроль над островом не лише може стати останнім етапом повернення втрачених земель та сприятиме різкому підвищенню авторитету КПК, а й значно посилить військово-стратегічні позиції Китаю [Breslin 2009, 24]. Навпроти Тайваню Пекін концентрує значні як наземні (400 тисяч з 1 млн. 250 тис. сухопутних військ), так і ракети малого радіусу дії, кількість яких збільшується майже на 100 одиниць у рік. Тайвань можна назвати основним подразником, який дає підстави для китайського керівництва швидкими темпами здійснювати військову модернізацію. Конфліктну ситуацію в Тайванській протоці, яка залишається одним із найбільш вибухонебезпечних епіцентрів, можна розглядати й крізь призму військово-стратегічного та технологічного протистояння між КНР з одного боку і Тайванем, США – з другого. Останні залишаються практично єдиним постачальником зброї на острів, прагнучи забезпечити відповідний баланс сил, що розцінюється Пекіном як втручання у внутрішні справи Китаю.

Зростання Китаю як внесок у глобальний розвиток

Політичні концепції алармістського характеру щодо Китаю викликали у США значний резонанс та розширені рефлексії. Китайські академічні та політичні кола, прагнучи нейтралізувати логіку обов’язкового конфліктного сценарію внаслідок піднесення Китаю, розробили кілька своїх концептів, які також мають свою аргументовану логіку. Так, на противагу формулі “велика держава – війна” китайські науковці розробили поняття “державного статусу” та “комплексної державної потужності” (*Zonghe guoli*). Загальних стандартів для її обрахунку не існує. Кожна група вчених має різні класифікаційні категорії та ознаки. Об’єднує їх загальна ідея того, що статус держави у світовій політичній та економічній системі має більш розгалужену систему підрахунків і військові параметри не повинні вирізнятися. До неї можуть належати і кількість ноу-хау, втілених у виробництво, і кількість книжок на душу населення, рівень освіченості тощо. І за такими показниками Китай можна вважати “напівнаддержавою” між США та іншими великими державами [Xuetong 2006, 8–9].

На найвищому рівні китайські лідери невпинно повторюють тези про винятково мирний розвиток. “Китай не прагнув гегемонії в минулому, не прагне зараз і не робитиме цього в майбутньому, коли стане сильнішим. Китайський розвиток не становитиме загрози нікому...” Про шлях “мирного розвитку” як єдино можливий і як такий, що є альтернативою війні, від якої китайська нація страждала в минулому, неодноразово говорив і Сі Цзіньпін [Си 2014, 361–363].

Автор концепції “мирного піднесення Китаю” Чжен Біцзянь переконує, що економічне зростання саме по собі не забезпечує повної картини розвитку країни. Колосальна кількість населення, яке до того ж ще й зростатиме, сягнувши до 2030 р. 1 млрд. 500 млн., значною мірою змушує китайських лідерів дбати про соціально-економічну стабільність. У термінах на душу населення КНР – країна, що розвивається, проте все ще з низьким прибутком, і її вплив на світову економіку все ще обмежений. У своїй статті Чжен характеризує китайську модернізацію як “шлях розвитку до мирного піднесення”. На відміну від інших держав, які в новітній історії захоплювали ресурси інших через вторгнення, колонізацію, експансію чи навіть широкомасштабну війну, розвиток Китаю забезпечується капіталом, технологіями та сировиною, набутими мирним способом. КНР, на думку Чжена Біцзяня, має опанувати нову модель індустріалізації, що ґрунтується на технології, економічній ефективності, низькому споживанні природних ресурсів тощо, в напрямку побудови суспільства “економності”. І лише у 2050 р. країна може увійти до групи націй середнього достатку. Іншими словами, початок XXI ст. на прикладі Китаю продемонстрував можливість розвитку на основі альтернативних моделей [Zheng 2006, 19–21]. Про історичну можливість “мирного” сценарію виходу на міжнародну арену, на думку багатьох авторів, свідчить і досвід США в XIX – на поч. XX ст. як глобального економічного та політичного гравця [China’s... 2007, 193].

Що стосується поняття “велика держава”, то, як свідчить історія, Китай завжди був такою. Синоцентрична система з різними параметрами у своїй основі існувала століттями. Вона не була глобальною, проте охоплювала величезний ареал. Китай впливав на інші держави та системи завжди, зокрема як на сусідів (Японію, В’єтнам, Корею), так і на віддалені країни, такі як Сіам, Ява, Рюкю чи Бірма. Всі вони були втягнені в інтенсивні відносини та взаємодію і дотримувались багатьох китайських норм і практик [Kang 2009, 27].

Так, хоча інтенсивна розбудова НВАК вражає і буквально щомісяця з’являються нові повідомлення щодо військово-технологічних придбань чи розробок, проте очевидною спрямованістю оборонних витрат насамперед є вирішення “тайванського питання”. Серед величезної кількості сценаріїв розвитку подій у Тайванській протоці пряма воєнна інтервенція із залученням всієї потужності збройних сил є не

найпершого порядку. Не вдаючись у доволі складні й суперечливі обрахунки воєнних, політичних та економічних наслідків таких дій, можемо констатувати, що для країни, яка розвивається і від темпів соціально-економічного розвитку якої залежить доля правлячої партії, війна може переокреслити такі перспективи. Незважаючи на регулярні заяви про “право” на застосування сили, нарощування ракет навпроти острова є радше елементом військово-дипломатичного тиску, як це було вже в 1954, 1955, 1958 рр., який спрямований не лише на тайванську владу, а й на США.

Піднесення військового потенціалу КНР справді вражає, нарівні з економічними успіхами. Проте говорити про НВАК як про сучасну військову силу, здатну вести сучасну технологічну війну, ще не можна. Зроблено лише перші важливі кроки. Але в плані екіпірування та зброї, підвищення освітнього рівня чи бойового досвіду тощо китайська армія має пройти ще дуже довгий шлях. Остання велика війна датується 1979 р., коли китайські збройні сили не зовсім вдало протистояли добре мотивованій, проте погано підготовленій в’єтнамській армії. На сьогодні, на відміну від армії США, НВАК не володіє значними інструментами проектування сили [China’s... 2007, 127]. У 2012 році у води вийшов перший авіаносний крейсер. Але порівняно з 11 американськими авіаносцями це неспівмірні цифри. Лише ведуться розробки китайського аналога технології стелс, себто малопомітного стратегічного бомбардувальника дальнього радіуса дії. Наявні, хоча й дещо модернізовані колишні радянські Ту-16, які технологічно є проектом ще середини 1960-х рр. Для застосування збройних сил поза межами своїх кордонів необхідна відповідна логістична спроможність, яка також поки відсутня.

В Основних напрямках військової стратегії ще за 1993 рік вказано завдання “захисту національної території та суверенітету, збереження єдності батьківщини, безпечного та стабільного зовнішнього середовища, особливо на периферії”. Ми не спостерігаємо в цьому документі якихось згадок про превентивні удари чи сфери впливу.

Воєнна доктрина Пекіна не наступальна, а має оборонний характер. У 1995 році Цзян Цземінь проголосив “Дві трансформації” (liangge zhuanbian), котрі значною мірою акцентовані на бойових операціях та застосуванні сучасних систем озброєнь для бою в “локальних війнах за умов високих технологій”. Стратегія “активної оборони в новий період” передбачає не виграш війни, а упередження війни чи воєнного конфлікту, що могли б завдати шкоди економічному розвитку. Мислення Ден Сяопіна у сфері безпеки більше ґрунтується на теорії балансу сил. Другим напрямком трансформації є перехід від “армії, що ґрунтується на кількості, до армії, що ґрунтується на якості”. Китай зменшує чисельність своєї армії, роблячи її більш професійною і технологічною, а також ідеологічно лояльною [Kamphausen 2008, 306]. Проте, незважаючи на величезні інвестиції, технологічне відставання не може бути подолане революційним способом. Крім того, оборонні витрати КНР на душу населення нижчі, ніж в інших провідних державах світу, і складають, приміром, у середньому лише 6 % від американських. До цього треба додати й той факт, що військова модернізація КНР – це лише фрагмент модернізаційних зусиль сусідніх країн. Вона відбувається в тому числі під впливом військової присутності США в регіоні, розвитку американсько-японського альянсу. Враховуючи це, військовий потенціал КНР більше спрямований на захист своїх ліній комунікацій, особливо з огляду на необхідність дотримання безпечних маршрутів постачання сировини та експорту товарів, унеможливаючи тиск чи ізоляцію ззовні [Scobell 2006, 43].

Економічна потуга КНР, що зростає, не є однозначним перспективним інструментом можливого політичного впливу. Незважаючи на потужний внутрішній ринок, китайська економіка експортоорієнтована. Торгівля передбачає взаємозалежність, оскільки для кожного продавця має бути покупець.

Піднесення Китаю може передвіщувати нові системи архітектури глобальної торгівлі та інвестицій, які повинні якось акомодувати спільноти зі значними апетитами щодо енергії, широкими внутрішніми ринками та необмеженою продуктивністю. Це, у свою чергу, значно посилить взаємозалежність, ймовірно модельовану по лінії відносин США – ЄС, яка включатиме масивну двосторонню торгівлю, значне та погано збалансоване проникнення прямих іноземних інвестицій. Китай у своєму розвитку покладається на глобальний ринок, який і надає йому багато переваг [China’s... 2007, 12–13].

Важко знайти аргументоване заперечення, чому економічна конкуренція, нехай і з доважком політичних розходжень, не може розвиватися більш-менш гармонійно в рамках глобального капіталізму. З 1945 року це можна було спостерігати в багатьох частинах світу, зокрема на прикладах повоєнної Японії чи Німеччини. Крім того, відносини технологічного співробітництва – явище, від якого залежить економічне зростання. Таке співробітництво побудоване на основі інновацій, коли виробнича база може бути конкурентоспроможною не в умовах автаркічної економіки та, навпаки, за ліберальних умов.

Економічне зростання за рахунок переваг глобалізації, інноваційності, максимального доступу до ринків вимагає конструктивних і партнерських відносин з країнами. Створення мирного та безпечного геополітичного середовища – це ті настанови, які свого часу були висловлені ще Ден Сяопіном. Тому одним зі стратегічних підходів Китаю на дипломатичній арені є домагання тільки мирного розв’язання конфліктів, без застосування санкцій, оскільки це може зашкодити економічному співробітництву.

Інтеграція Китаю до глобальної капіталістичної системи є явищем очевидним. У той же час своєрідний ідеологічний бар’єр, який китайська влада вибудовує із зовнішнім світом, на кшталт контролю Інтернету чи роздмухування патріотичних і націоналістичних почуттів, не є наступальним. Однією з його основ є критика будь-яких форм тиску, імперіалістичної чи “гегемоністської” політики, які негативно вкарбувалися в історичну пам’ять. Піднесення китайського націоналізму не обов’язково робить КНР загрозою міжнародному співтовариству, оскільки він є стверджувальним у захисті китайської територіальної цілісності та національної єдності і не робить міжнародну поведінку Китаю особливо агресивною. Д. Шембо називає китайський націоналізм “оборонним” і “протидіючим” [Shambaugh 1996, 205].

На відміну від путінської Росії, зовнішньополітичному мисленню китайської еліти не притаманні поняття “сфер впливу”, реставрації “історичної” території або ж захисту китайськомовного населення у світі. Опоненти можуть нагадати про конфлікти у Східно-Китайському чи Південно-Китайському морях, які часто подаються в рамках творення Пекіном власної “сфери впливу”. В основі твердої і часто наступальної поведінки КНР у суперечках за острови лежать економічні мотиви та своєрідна демонстрація юридично-історичних прав на суверенітет.

Хоча Китай і Захід не стоять на спільних позиціях щодо більшості міжнародних проблем (візьмемо, зокрема, й українську кризу чи сирійську тему), китайська м’яка, відсторонена опозиція не відіграє помітної ролі. У більшості випадків реальною політичною альтернативою позиції Заходу є Росія. Єдиним винятком, коли китайська дипломатія займає жорстку позицію, можна назвати “тайванське питання”. Наприклад, коли під час югославської кризи російський прем’єр-міністр повернув свій літак назад, одержавши інформацію про атаку НАТО на Сербію, то китайський прем’єр відвідав Вашингтон за графіком за два тижні по тому. Чи згадати заяви Джорджа Буша-молодшого, в яких він називав Китай “стратегічним конкурентом”. Проте глава КНР Цзян Цземінь був першим, хто потелефонував і висловив співчуття американському народові після події 11 вересня 2001 року. І під час української кризи позиція Пекіна в ООН виглядала більше відстороненою, аніж кооперативною.

Підтримуючи суверенітет і державну цілісність України, китайський представник у той же час не підтримав ідею санкцій проти Росії, але й не пристав до логіки викладу подій останньої.

Пекин не є опонентом світової міжнародної системи. Заяви про “багатополюсність” можна трактувати як натяк на необхідність більшої гармонізації інтересів провідних учасників світових справ. КНР є підписантом великої кількості угод, у яких йдеться про контроль над озброєнням. Він приєднався до угоди з нерозповсюдження ядерної зброї, конвенції із заборони хімічної зброї, а також підписав договір щодо загальної заборони ядерних випробувань. Китайський підхід щодо міжнародних інституцій та договорів можна назвати підходом співробітництва. Пекин підтримує ідею посилення ролі ООН та інших міжнародних інституцій у світовій політиці.

Китайська зовнішньополітична думка, яка є значною мірою продуктом історичного мислення, не проектує абстрактний “порядок”, який мав би бути встановленим. Однією з причин можна назвати те, як конфуціанство звертається до проблеми внутрішнього і зовнішнього у формуванні ієрархії. Західна традиція, особливо в її іудейсько-християнській основі, емпатична. Порядок встановлюється ззовні тим, хто дає право-закон. Відповідно до конфуціанського нормативу, порядок – якість небес, яку ми можемо знайти в собі і проектувати ззовні. Тому китайська ієрархія менш формалізована за західну [Paltiel 2010]. Суспільство та актори в суспільстві – це пов’язаний один з одним процес, тому для китайської філософської традиції й способу мислення неприпустима дискретність незалежних спільнот та протилежних категорій. Певним образом-результатом такого історичного масиву можна назвати ідею Ху Цзиньтао про “гармонійний світ”, де категорія взаємозалежності домінує над відмінностями.

Більш прийнятним, і автор пристає до цієї думки, є визначення Китаю як “кооперативного гегемона”, тобто регіональної сили з обмеженим військовим, проте потужним економічним потенціалом. Такого роду гегемон зацікавлений у досягненні безпечного доступу до ринків сусідніх держав і схильний до гармонізації між “внутрішнім та зовнішнім” (ринком, інтересами, точками зору тощо) [Castro 2006]. Звичайно, будь-яке передбачення майбутнього – лише спекуляція. Невідомо, як розвиватимуться китайська ідентичність та державний потенціал. Які будуть цілі й сподівання наступної генерації – теж предмет здогадок. Наприклад, у 1945 році було б трохи дивно припускати, що США через 30 років залишать В’єтнам і що взагалі там опиняться. Піднесення Китаю і тема “китайської загрози” у зв’язку з цим виконують своєрідну функцію подразнення насамперед у США як попередження та натяк на продовження зусиль з утримання американського лідерства.

Для українського наукового й політичного суспільства дискурс “піднесення – загроза” не є політично актуальним. Китай ніколи не становитиме воєнної загрози для України. Натомість співробітництво з Пекином є для нас надзвичайно перспективним в умовах війни, оскільки китайський бізнес має досвід інвестування в політично нестійкі країни. Маючи вже сталі пріоритети у співробітництві з ЄС, Китай розглядає Україну як важливий місток між Європою та Росією, від стабільності якого багато в чому залежить реалізація ідеї відновлення “Великого шовкового шляху”.

ЛІТЕРАТУРА

Габуев А. Национализм интеллектуалов в современной КНР: оппозиционный или провластный? // **Общество и государство в Китае: XLI научная конференция** / Ин-т востоковедения РАН. Москва, 2011.

Си Цзиньпин. **О государственном управлении**. Пекин, 2014.

- Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People’s Republic of China 2014** // www.defense.gov/.../2014_DoD_China_Report
- Bernstein R., Munro R.* The Coming Conflict with America // **Foreign Affairs**, 1997, № 2.
- Breslin S.* Understanding China’s Regional Rise: Interpretations, Identities and Implications // **Asia Policy**, 2009, № 8.
- Brzezinski Z.* Selective global commitment // **Foreign Affairs**, 1991, № 4.
- Castro R.* Exploring the Prospect of China’s Peaceful Emergence in East Asia // **Asian Affairs**, 2006, № 2.
- Chai W.* Missile envy: new tensions in China-U.S.-Taiwan relations // **Asian Affairs: An American Review**, 2007, № 1.
- Chang Y.* Beijing’s strategies and actions toward Washington // **Issues and Studies**, 1997, № 9.
- China’s rise and the balance of influence in Asia.** University of Pittsburgh Press, 2007.
- Chou Yu-sun.* Nationalism and patriotism in China // **Issues and Studies**, 1996, № 6.
- Copper J.* **Playing with fire.** Westport, 2006.
- Jacques M.* **When China rules the world.** New York, 2009.
- Johnston A.* Is China a status quo power? // **International Security**, 2003, № 4.
- Kamphausen R.* **The ‘People’ in the PLA.** 2008 // www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB858.pdf
- Kang D.* **China Rising: Peace, Power, and Order in East Asia.** Columbia University Press, 2009.
- Mearsheimer J.* **The Tragedy of Great Power Politics.** New York, 2001.
- Paltiel J.* Mencius and World Order Theories // **The Chinese Journal of International Politics**, 2010, № 3.
- Scobell A.* **Shaping China’s security environment.** 2006 // www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB709.pdf
- Shambaugh D.* Containment or engagement of China // **International Security**, 1996, № 2.
- U.S. – China relations: an affirmative agenda, a responsible course.** The Council on Foreign Relations, 2007 // www.cfr.org/content/.../ChinaTaskForce.pdf
- Xuetong Y.* The Rise of China // **Chinese Journal of International Politics**, 2006, № 1.
- Zheng Bijian.* China’s “Peaceful Rise” to Great-Power Status // **Foreign Affairs**, 2006, № 5.